

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 3 (40)

Одеса — 2007

Науковий вісник • Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. — 2007. — № 3(40). — 231 с. — Мови укр., рос.

Редакційна колегія

Соколов В. М. (головний редактор), д-р істор. наук, проф.; Рябіка В. Л. (зам. головн. ред.), канд. політ. наук; Делієва Я. Г. (відп. секретар).

I. Економічні науки: Зверяков М. І., д-р економ. наук, проф.; Левицький М. А., д-р економ. наук, проф.; Матвеев С. О., д-р економ. наук, проф.; Осипов В. І., д-р економ. наук, проф.; Уперенко М. О., д-р економ. наук, проф.; Харічков С. К., д-р економ. наук, проф.

II. Політичні науки: Балабаєва З. В., д-р філософ. наук, проф.; Василенко С. Д., д-р політ. наук, проф.; Кармазіна М. С., д-р політ. наук, проф.; Коваль І. М., д-р політ. наук, проф.; Наумкіна С. М., д-р політ. наук, проф.; Пахарев А. Д., д-р політ. наук, проф.; Пойченко А. М., д-р політ. наук, проф.

III. Історичні науки: Демін О. Б., д-р істор. наук, проф.; Парієнко Г. К., д-р істор. наук, проф.; Скрипнік М. О., д-р істор. наук, проф.; Соколов В. М., д-р істор. наук, проф.; Солдатенко В. Ф., д-р істор. наук, проф., член-кор. НАН України; Стьопін А. О., д-р істор. наук, проф.; Хмарський В. М., д-р істор. наук, проф.

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського державного економічного університету 25 квітня 2003 року, прот. № 9.

Редакційна колегія затверджена Експертною Радою (Всеукраїнська асоціація молодих науковців) 20 березня 2003 р., прот. № 1.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації — серія ОД, № 881 від 12 вересня 2003 року.

Збірник “Науковий вісник” зареєстрован президією ВАК України від 30 червня 2004 р. № 3-05/7 як наукове видання з економічних, історичних наук; зареєстрован президією ВАК України від 8 червня 2005 р. № 2-05/5 як наукове видання з політичних наук.

Затверджено Вченою радою Одеського державного економічного університету 27 лютого 2007 р., прот. № 5.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65026, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8,
ОДЕУ
тел. в Одесі: (8-0482) 35-68-92

© Одеський державний економічний університет

стратегии в качестве основного средства повышения эффективности деятельности предприятия разрешает формировать гибкую систему управления его функционированием и активно влиять на повышение его конкурентоспособности.

Рецензент канд. економ. наук, доцент О. М. Чернега

УДК 331.107.266

І. С. Верховод

ГІДНА ЗАЙНЯТИСТЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНО-СУБСТАНЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ

Переважна більшість сучасних концепцій, що формують цілісну систему соціально-професійної реабілітації інвалідів [5, с. 30], методологічно підпорядковуються її цільовій функції — ефективній підготовці конкурентоздатних на ринку праці інвалідів, тобто спроможних конкурувати зі здоровими особами. Зрозуміло, що така інтегральна функція полягає у спрямуванні дій всіх компонентів реабілітаційної системи на отримання нею інтегративних властивостей, а саме — такої якості системи, коли вона спроможна підготувати фахівця, що відповідає вимогам ринково-конкурентного середовища. Одержання такої інтегративної якості стає можливим лише в умовах погодженої дії всіх компонентів, якими є окремі етапи реабілітаційного процесу, тобто суворой спрямованості діяльності всіх структур, незалежно від відомчої підпорядкованості, на виконання цієї мети.

Методологія дослідження цілісних систем традиційно констатує необхідність аналізу стану раннього початку здійснення реабілітаційних заходів, безперервність і постадійність реабілітаційного процесу, що уможливорює набуття особою певної суми інтегративних якостей як передумови її конкурентоспроможності на ринку праці та всебічної інтеграції в суспільство. Ці засади передбачають:

- отримання інвалідом достатніх знань і навичок необхідного професійного профілю та рівня кваліфікації, використання індивідуального підходу до визначення характеру і спрямованості реабілітаційних заходів;
- якісну багатоступеневу профорієнтаційну роботу, забезпечення комплексного характеру реабілітаційних і освітніх про-

грам з урахуванням їх медичних, педагогічних, психологічних, психотерапевтичних, соціально-побутових, професійно-технічних і освітніх аспектів;

- координацію роботи спеціалістів різного профілю (лікарів різних фахів, педагогів, психологів і психотерапевтів, логопедів, соціальних працівників, реабілітологів, спеціалістів з профорієнтації, вчителів і педагогів різних спеціальностей);
- спрямування навчально-реабілітаційного процесу на одержання інвалідом здатності адаптуватись до ринкових перетворень, формування відкритості, здатності до саморозвитку.

Не менш важливим моментом функціонування інтегративної системи вбачається забезпечення урегульованості процесів працевлаштування й зайнятості інвалідів шляхом становлення норм і правил поведінки роботодавців, що дозволяє забезпечити інвалідові відповідну винагороду (насамперед, матеріальну) за працю відповідного рівня кваліфікації. Однак саме в площині стосунків працевлаштування інваліда і позиції роботодавця лише найочевиднішим чином фіксується глибина проблематики стосунків індивіда і соціума. Постає питання не лише про ефективну з матеріально-економічної точки зору, але показану особі зайнятість з урахуванням можливих обмежень у сфері праці та рекомендацій МСЕК.

Як часто засвідчує практика трудової реабілітації та моніторингу ефективності постреабілітаційного працевлаштування, якісне підвищення конкурентоздатності інваліда на ринку праці, ефективність та стабільність трудової діяльності інваліда прямо залежить від того, наскільки вільно, усвідомлено і цілеспрямовано обирається інвалідом сфера зайнятості і професія. Сутнісною рисою таким чином скерованого системного процесу автором вбачається досягнення інвалідами того професійно-кваліфікаційного рівня, який забезпечуватиме вимоги роботодавців, що в значній мірі залежить від своєчасного і обґрунтованого вибору або зміни інвалідами професії, спеціальності, виду діяльності, а також відновлення стабільної психологічної готовності до праці. В статті обґрунтовується і обстоюється думка щодо необхідності забезпечення цілісної і стабільної інтеграції (реінтеграції) інвалідів у суспільне виробництво й соціальне життя завдяки раціоналізації процесу працевлаштування як вільного і

максимально оптимального вибору змісту і умов праці відповідно до стану здоров'я інваліда при умові забезпечення соціально-економічної рівноцінності професійної діяльності тій, яку він виконував раніше.

Важливість наведеного вище суб'єктивного чинника обумовила залучення до термінологічного апарату приведеного автором статті дослідження поняття "гідна зайнятість", яке розкриває необхідність досягнення повноцінної суб'єктивної мотивованості трудової діяльності індивіда максимальною її відповідністю стану його здоров'я, рівню потреб, інтересів та наявності якомога ширшого соціального спектру стимулів до праці.

На відміну від поняття ефективної зайнятості, що задекларовано у ст. 3 Закону України "Про зайнятість населення" [3, с. 170], "гідна зайнятість" означає таку зайнятість, яка відповідає, з одного боку, рівню кваліфікації інваліда, його професійному профілю, з іншого — рекомендаціям МСЕК, згідно з якими інвалідом здійснено професійний вибір. Тут необхідно звернути увагу на специфічність схеми взаємодії мотивів і стимулів до праці між інвалідом і роботодавцем. Якщо у звичайній схемі роботодавець з урахуванням своїх потреб та інтересів визначає стимул до праці, а у працівників з урахуванням його потреб й інтересів формуються мотиви до праці, то у відносинах з інвалідом ця схема виглядає дещо інакше. Тут мотив до праці повинен бути внутрішнім спонуканням з обох боків: як інваліда, так і роботодавця. А стимул до праці виступає у ролі зовнішнього спонукача до обох партнерів ринку праці. Тому, коли інвалід не може на ринку праці бути на рівних з більш конкурентоспроможними особами, то у цих випадках постає питання про додаткові механізми стимулювання вже з боку юридичної чи фізичної особи, яка захищає або представляє інтереси інваліда. Такими особами можуть й повинні бути держава, недержавні чи громадські структури. Зміст цього положення посутньо визначає засіб вирішення в розробці механізмів стимулювання роботодавців [4].

Дійсно, саме продуктивна праця інваліда, який за висновком МСЕК може працювати і хоче цього, визначає для нього найкоротший шлях інтеграції у суспільство, підвищення рівня його класного матеріального забезпечення. Ось чому один з останніх етапів реабілітації, яким є працевлаштування — це нагальна і

в той же час найбільш складна проблема в системі реабілітації інвалідів, і не тільки в практично-економічному чи то методологічному плані. Ця проблема знаходиться насамперед в етично-правових площинах життя громадянського суспільства та держави.

Власне сама мета приведеного дослідження — повернення людини до активної трудової діяльності, до активного соціального життя унаслідок активної реабілітації та визнання цих результативних зусиль індивіда іншими членами соціуму разом з важливістю цього визнання вводять соціально-філософський аспект у дослідження нашої теми. Саме у світлі такого розуміння, завершенням соціально-професійної реабілітації інваліда слід вважати не стільки сам факт повернення індивіда в сферу виробничих стосунків соціуму (реінтеграцію), скільки затвердження цього факту відповідними виявами відновленої самоідентифікації особистості.

Залучення до інструментарію соціальних працівників принципу гідної зайнятості інвалідів ґрунтується на іманентній гуманістичній організації зрілого соціуму — визнанні за кожним своїм членом права на почуття та на усвідомлення власної гідності, соціальної повноцінності, рівноправності, можливості підвищення свого статусу на ринку праці та в суспільстві, бажанні підвищувати якість свого трудового життя, нести відповідальність за добробут своєї сім'ї. Є соціально-психологічною аксіомою, що максимально повноцінна життєдіяльність особистості завжди обумовлювалась тим, як суспільна система впливатиме на процес розвитку індивіда в цілому і становлення його особистості, а також “задіюватиме” весь потенціал особистості кожного індивіда — його здібності, знання, уміння, навички, потреби, інтереси, цілі, ідеали, вольовий потенціал тощо. Однак повноцінна реабілітація обмежено працездатної особистості є не лише фундаментальною соціально-економічною проблемою суспільства. Це одночасно і важлива проблема самого індивіда — знайти максимально відповідне власним потребам і можливостям місце в суспільній ієрархії, зробити все, залежне від нього, щоб досягти в процесі своєї життєдіяльності життєвого оптимуму. Для більшості індивідів з обмеженою працездатністю професійна реабілітація є не тільки значущою метою, але й відновительним способом життя. Однак самореалізація, самоствердження

і соціальний статус інваліда сьогодні дедалі більшою мірою залежить від зовнішніх обставин. НТР, глобалізаційні процеси в економіці, неусталені норми, соціальні стандарти і правила існування особистості в соціумі перехідного періоду вимагають від держави додаткової більшої уваги до індивідів, що частково (або тимчасово) втратили працездатність і, тим самим, звичні орієнтири в принципах побудови своїх взаємовідносин з іншими людьми, групою, суспільством в цілому. Тому пошук засад відновлення втраченого трудового і соціального статусу (в тому числі — трудова реабілітація інваліда) стає одним з домінуючих явищ життєдіяльності такого індивіда. Відповідною мірою на це мають відреагувати соціальні інституції та соціум в цілому.

В цьому контексті принцип гідної зайнятості дозволяє враховувати особливості й специфіку системи соціально-професійної реабілітації, які, з точки зору кінцевого результату, полягають в її орієнтації на забезпечення гідної зайнятості та соціальної інтеграції інвалідів у суспільство.

Зауважимо, що ринкові відносини й інноваційна специфіка сучасного економічного росту потребують якісно нової робочої сили, яка має інші параметри фізичного, психічного та соціального здоров'я, високий інтелектуальний та освітньо-фаховий потенціал, що характеризується особливими моральними цінностями та орієнтаціями. Соціальна парадигма розвитку ґрунтується на тому, що основним рушієм економічного розвитку є соціальні групи, які володіють кваліфікаційними і трудовими можливостями, соціальною активністю і мобільністю, спроможністю адаптуватися до сформованих умов і ефективно реалізувати свої можливості.

Вітчизняні і зарубіжні економісти давно прийшли до висновку, що повна інформація про стан людського капіталу та тенденції у його якості на тлі безперервних змін соціально-економічного середовища відіграє першочергову роль для оцінки успіху реформ у будь-якій сфері [6, с. 23]. Було також визнано, що дані про економічну, соціальну активність населення та його добробут є найважливішими елементами потоку сучасної інформації.

Враховуючи складність у прогнозуванні впливів сучасного українського ринку праці на специфіку підготовки та працевлаштування інвалідів (як підсистеми у цілісній системі реабілітаційного процесу) і недостатнє опрацювання суб'єктивних чинників

проблеми, автором констатується необхідність більш широкого залучення соціологічних методів для розробки критеріїв рівня професійної підготовки і кількісних показників “гідної зайнятості” та “ефективності працевлаштування”.

Відтак реально постає питання про необхідність доопрацювання основних положень Єдиної концепції соціально-професійної реабілітації інвалідів, яка б чітко визначала вимоги до побудови і реалізації цілісної системи соціально-професійної реабілітації в Україні. Практика організації реабілітаційного процесу свідчить про те, що така концепція відсутня. Сьогодні окремі етапи реабілітації інвалідів здійснюються згідно з окремими концептуальними положеннями, які притаманні специфіці того чи іншого етапу реабілітації: медичного, соціального, педагогічного, професійно-трудового тощо. У якості першої спроби створення єдиної реабілітаційної системи слід розглядати Концепцію ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 року № 1545. Але впровадження цієї Концепції лише частково вирішує цілісну проблему соціально-професійної реабілітації інвалідів.

Принципи Єдиної концепції мають базуватися як на міжнародних нормах, так і нормах законодавства України. Перш за все, на Конвенції МОП № 159 “Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів” (1983) та супровідних Рекомендаціях МОП № 168 щодо їх професійної реабілітації та працевлаштування (1983), а також враховувати Концепцію ООН і норми законодавства України щодо соціального захисту, реабілітації працевлаштування та зайнятості інвалідів [2, с. 22].

І, безперечно, до засадних положень майбутньої Концепції Цілісної соціально-професійної реабілітації обмежено-працездатних особистостей (інвалідів) конче необхідно ввести усестороннє опрацьований принцип гідної зайнятості — як принцип єдності в ній професійної і трудової реабілітації особистості, її самореалізації та відновлення смисложиттєвих орієнтирів індивіда в контексті взаємовідносин “інвалід-суспільство”.

Отже в залежності від реалізації принципу гідної зайнятості, що повинен бути покладений у взаємовідносини “інвалід-суспільство” і як вони наповнюватимуться конкретним змістом, згідно з прогностичними даними до 2015 р. залежатиме майбутнє більше ніж 2 млн. громадян України, дорослих інвалідів.

Стаття 23 Конституції України проголошує, що “кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості...” [1]. Цим наша держава виявляє свою зацікавленість в особистісному розвитку кожного індивіда. Таким чином, повноцінна соціально-професійна і як результат — трудова реабілітація інваліда як вузловий елемент становлення гуманістичного громадянського суспільства в Україні продовжує лишатись не тільки методологічною, але й важливою практичною проблемою.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Україна, 1996. — С. 7.
2. Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” зі змінами та доповненнями станом на 1 січня 2005 року. — К.: Парлам. вид-во, 2005. — 22 с.
3. Закон України “Про зайнятість населення” // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 14. — С. 170.
4. Кодекс законів про працю України. — К.: Ін Юре, 2001. — 224 с.
5. Галиц Г., Куліков Ю. М. Методологія системного наукового підходу щодо реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я // Україна: аспекти праці. — 2004. — № 1. — С. 29-34.
6. Стендінг Г., Чернишев І. Статистика для нових ринків праці в країнах з перехідною економікою. МОП. — К., 2000. — С. 23.

Резюме

В статье рассматривается принцип достойной занятости как интегративно-субстанциональная составляющая трудовой реабилитации инвалидов.

Рецензент доктор економ. наук, професор Ю. Н. Куликов